

Η ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΑΣΥΝΤΑΞΗΣ

Νικήτας Χιωτίνης
Αιγάλεω Μάρτιος 2004

(ομιλία στο TEI-Αθηνών για την επέτειο της 25 Μαρτίου)

Αγαπητοί φίλες και φίλοι,

.....
.....
Ο τίτλος λοιπόν αυτής της αναφοράς μου , ενώ θα μπορούσε - και ίσως έτσι να ήταν σωστότερο - να ήταν: «Η Ιστορικότητα του παραδείγματος της προσπάθειας προς μία Ελληνική ανασύνταξη» , «Ελληνική» μ' όλη την ιστορική βαρύτητά του όρου , μετετράπη αισιόδοξα σε : «Η Ιστορικότητα του παραδείγματος της Ελληνικής ανασύνταξης», θεωρώντας πως αυτή επετεύχθη, ή εν πάση περιπτώσει, ετέθησαν γερά θεμέλια για να επιτευχθεί. Αυτό δε, καθώς και ο τρόπος με τον οποίον προέκυψε, τα «*παραδείγματα*» μ' άλλα λόγια τα οποία κόμισε , έχουν μεγάλη σημασία για την Ιστορική πορεία της ίδιας της Ανθρωπότητας.

Πρώτα απ' όλα , δεχόμενοι την άποψη του Hegel ότι τα Έθνη εισέρχονται στην Ιστορία όταν αποκτήσουν το δικό τους κράτος , η Ελλάς στον 19^ο αιώνα ξαναμπήκε στην Ιστορία - να γιατί χρησιμοποιώ τον όρο ανασύνταξη - και μάλιστα όχι μόνο ως κράτος αλλά και ως Ιδέα . Ξαναμπήκε μάλιστα στην Ιστορία αρχικώς μόνο ως Ιδέα , προς την οποίαν καταδήλως επένδυσε όλη η τότε ανθρωπότητα, και αυτό αποτελεί παγκόσμια μοναδικότητα. Στη συνέχεια, η Ελληνική αυτή επιστροφή στην Ιστορία, με όρους προσαρμοσμένους στην εξέλιξη των κοινωνιών και στις νέες ανάγκες, προήλθε από μία γνήσια λαϊκή εξέγερση, μία γνήσια **λαϊκή πολιτική επανάσταση**, με την «Πολιτική» στην πραγματική της διάσταση : Πολιτική και Πολιτισμός υπήρξαν έννοιες ταυτόσημες, ή αν θέλετε ο Πολιτισμός αποτελούσε το κεντρικό ζητούμενό της , μέχρι η Πολιτική να υποταχθεί στα κατασκευασμένα ιδεολογήματα των διαφόρων -ισμών (κομμουνισμός, σοσιαλισμός, φιλελευθερισμός) που γρήγορα έδειξαν τα όριά τους «απογοητεύοντας» - κατά την προσφιλή έκφραση του Καστοριάδη - ως μη έχοντας πραγματικό έρεισμα στην υπόσταση του Ανθρώπου. Πολιτισμός και Πολιτική δηλ. ήταν έννοιες ταυτόσημες , μέχρι η Πολιτική να καταντήσει απλή διαχειριστική πρακτική στο σημερινό τέλος των μεγάλων συλλογικών στόχων, στο τέλος της Σκέψης , στη σημερινή - μ' άλλα λόγια - περιπεσούσα σε οντολογικό κενό ανθρωπότητα , στο τέλος της Πολιτικής, στο τέλος της ίδιας της Ιστορίας, όπως το αναλύει ο Φουκουγιάμα και όπως το είχε προαναγγείλει ο Hegel : γιατί ο Πολιτισμός , κατ' αρχήν και κατ' εξοχήν, δεν είναι άλλο παρά οντολογική πρόταση, πρόταση φιλοσοφικής θεμελίωσης ή θέσμισης των κοινωνιών, πρόταση νοηματοδότησης του Κόσμου και του Ανθρώπου, και των εξ' αυτών προερχομένων νοηματοδοτήσεων της ζωής και θέσπισης των προτεραιοτήτων της. Τα πολιτιστικά λοιπόν και οικουμενικής αξίας *παραδείγματα* αυτής της λαϊκής επανάστασης, είναι :

1. Η αναγωγή της Πολιτικής πράξης στην ουσιοδέστερη διάστασή της.
2. Η εισαγωγή στην Ιστορία της Ελληνικής Πολιτιστικής Πρότασης, όπως αυτή διαμορφώθηκε μέσα στους αιώνες από τον λαό, αυτόν που όπως

διακήρυττε ο Πικιώνης , «διαφυλάττει εν πρωτογόνω αλλ' αγνοτάτη μορφή πανάρχαιες ουσίες».

3. Η επαναποθέτηση της ελευθερίας και αυτονομίας, ως το κύριο πολιτικό ζητούμενο. Όπως γράφει ο Καστοριάδης : «το αντικείμενο της πολιτικής δεν είναι η ευτυχία – σημ.: δηλ. στην νεωτερική εκδοχή της - όπως νόμιζαν στον 18^ο και 19^ο αιώνα και όπως πίστευε και ο Marx . Αυτή η αντίληψη δεν είναι μόνο εσφαλμένη, αλλά είναι και καταστροφική. Το αντικείμενο της πολιτικής είναι η ελευθερία έννοια ταυτόχρονα ψυχολογική και φιλοσοφική», που έχει μ' άλλα λόγια να κάνει με «απαιτήσεις ζωής υπαρκτικής πληρότητας», όπως θα επεξηγούσε ο Γιανναράς.
4. Το ότι αυτή η επανάσταση προήλθε κυρίως από ένα υπερτοπικό και υπερχρονικό συλλογικό ασυνείδητο, όπως θα έλεγε ο Young, που επιβιώνει και δρά ανεξαρτήτως εξουσιών , αρχών και δογμάτων, ιδεολογιών, και προπαγανδιζομένων προτεραιοτήτων της ζωής στερουμένων κάθε υπαρξιακού νοήματος .

Την Επανάσταση του 1821 συνηθίζουν οι ιστορικοί να την εντάσσουν στις εθνικές εξεγέρσεις του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνας , όπως αυτές ενεφανίσθησαν στις Ηνωμένες Πολιτείες, στη Γαλλία, στην Ισπανία, στην Ιταλία και στην Πορτογαλία. Η περίπτωση της Ελλάδας όμως υπήρξε πολύ διαφορετική : Στις προαναφερθείσες χώρες οι εξεγέρσεις στόχευαν στη συγκρότηση φιλελεύθερων κρατών, ως μετεξέλιξη ήδη υφισταμένων κρατών , με την έννοια του φιλελευθερισμού λίγο-πολύ όπως την εννοούμε σήμερα, δηλ. ως απόρροια του δυτικού Διαφωτισμού, μ' άλλα λόγια της δυτικής νεωτερικής πολιτιστικής πρότασης . Εν αντιθέσει, στην Ελλάδα η Επανάσταση στόχευσε στην εξ' αρχής δημιουργία κράτους, να μεν «σύγχρονου φιλελεύθερου», κατά τα νεωτερικά πρότυπα, αλλά και θεμελιωμένου σε μία άλλου είδους πολιτιστική και πολιτική πρόταση . Στόχευσε στην δημιουργία σύγχρονου κράτους φιλοσοφικώς θεμελιωμένου σε μια νέα «ελληνικότητα», ή εν πάση περιπτώσει σ' αυτό που τότε θεωρείτο από όλη την ανθρωπότητα, των γηγενών Ελλήνων συμπεριλαμβανομένων, σαν τέτοια. Αυτή δε η νέα φιλοσοφική της πρόταση , υπήρξε και ο κινητήριο μοχλός της : σ' αυτήν οφειλόταν η γοητεία που άσκησε σ' όλη την Ευρώπη , που τελικώς την οδήγησε στην πολύτιμη και καθοριστική συμπαράταξή της, ασχέτως αν αυτή η συμπαράταξη συμπεριέλαβε τελικώς και άλλους οικονομικούς και γεωστρατηγικούς στόχους .

Η Ιδέα του Νέου Ελληνικού Κράτους προέκυψε από μία εκπληκτική σύζευξη νεωτερικότητας και Παράδοσης όπως αυτή σχηματοποιήθηκε από το Ρήγα. Η Ευρώπη ήδη από τα τέλη του 18^{ου} και κυρίως σ' όλο τον 19^ο αιώνα – και ακόμα περισσότερο στον 20^ο - βιώνει τα αδιέξοδα της νεωτερικής νοηματοδότησης του Ανθρώπου και του νοήματος της Ζωής. Από τότε μέχρι τις μέρες μας , βιώνει τον σταδιακό θάνατο της ψυχής και της ελευθερίας, τις συνέπειες δηλ. της κυριαρχίας του λεγόμενου «ορθολογισμού», που κατέπεσε σε καθαρά εργαλειακό ορθολογισμό στην υπηρεσία του παραγωγισμού και της κατανάλωσης, που κυριάρχησαν ως τα νέα δόγματα που είναι τα μόνα που εκφράζουν την έννοια της προόδου και της ευτυχίας. «Ο Τσάρλι Τσάπλιν των «μοντέρνων καιρών» , κυριολεκτικά το τρελό γρανάζι μιάς μηχανής που βαδίζει αδήριτα προς το υπαρξιακό μηδέν και την μηχανοκρατική αναυθεντικότητα, θα εικονογραφήσει με απaráμιλλο τρόπο, την αμετάκλητη εργαλειακή έκπτωση του ορθολογισμού», παρατηρεί ο Γ. Καραμπελιάς, στην εκτεταμένη εισαγωγή του στο βιβλίο των Μ. Lowy και Ρ. Sayre «Εξέγερση και μελαγχολία. Ο Ρομαντισμός στους Αντίποδες της Νεωτερικότητας». Ως

αντιστάθμισμα λοιπόν αυτής της επικρατούσης κατά τον 18^ο αιώνα δυτικής νεωτερικής νοο-τροπίας, ως αντιστάθμισμα «της πρώτης απογοήτευσης του κόσμου», όπως ονόμαζε ο Καστοριάδης την απογοήτευση που προήλθε από την οπισθοχώρηση των θρησκειών, δηλ. των παλαιότερων οντολογιών ή φιλοσοφικών θεμελιώσεων ή θεσμίσεων των κοινωνιών, θα εμφανιστεί ο λεγόμενος «ρομαντισμός». Θα εμφανισθεί ως προϋπόθεση για την ίδια την επιβίωση του Ανθρώπου και του Πολιτισμού, «απέναντι σε μία ξέφρενη μεγαμηχανή την οποίαν πλέον δεν κατευθύνει κανένας, μήτε καν ο τρελός μηχανοδηγός του βωβού κινηματογράφου». Αυτός ο ρομαντισμός του 19^{ου} αιώνα, ως το μόνο απελευθερωτικό κίνημα στην Ευρώπη απέναντι στην καταδυνάστευση της ανθρωπότητας από τον νεωτερικό εργαλειικό ορθολογισμό, θα προσπαθήσει να ανακαλύψει τις χαμένες αξίες της ανθρώπινης ύπαρξης στις παλιές οντολογίες, μέσα στα διασωθέντα ήθη, στα έθιμα και στην Τέχνη των λαών, μέσα στις πρωτόγονες κοινωνίες, μέσα στα ενδότερα της ανθρώπινης ψυχής, μέσα στις οικουμενικής αξίας τοπικές Παραδόσεις, θέτοντας εκ νέου ερωτήματα αφορώντα στην ίδια την υπαρξιακή διάσταση του Ανθρώπου.

Από τα τέλη έτσι του 18^{ου} αιώνα, η Ευρώπη αρχίζει να επαναξιολογεί την Ελληνική Παράδοση, με έμφαση σ' αυτήν της Αρχαίας Ελλάδας και να προστρέχει σε αυτήν. Ο ιδιοφυής τότε Ρήγας, κινείται επιλεκτικά μεταξύ ευρωπαϊκού Διαφωτισμού – καθ'όσον ως προς τη δημιουργία και λειτουργία του κράτους ακολούθησε τα παραδείγματα της Γαλλικής Επανάστασης – και «ρομαντισμού», όπως αυτός τότε ετίθετο, αλλά κυρίως με βαθιά πίστη στην αξία της Ελληνικής Παράδοσης. Πρότεινε τη δημιουργία Ελληνικού Κράτους συνταγματικά αλλά και φιλοσοφικά θεμελιωμένου: στο Σύνταγμά του προβάλλει έναν τύπο άμεσης Δημοκρατίας αρχαιοελληνικής και ρουσοϊκής εμπνεύσεως και προτείνει τη δημιουργία μιάς Επικράτειας όπου περιλαμβάνεται «ο λαός απόγονος των Ελλήνων, όπου κατοικεί την Ρούμελην, την Μικράν Ασίαν, τας μεσογειούς νήσους, την Βλαχομπογδανίαν, αλλά και όλους όσους στενάζουν υπό την δυσφορωτάτην τυραννίαν του Οθωμανικού βδελυρωτάτου δεσποτισμού...». Η Επικράτεια αυτή ενοποιείται με την συνέργεια θεσμών που εμψυχώνει ο «Ελληνισμός», με μέσα γι' αυτό την καθιέρωση της Ελληνικής ως επίσημης γλώσσας και την υποχρεωτική διδασκαλία της στην εκπαίδευση και συνάμα με την διαρκή αναφορά στον «Ελληνικόν Τόπον» και την «Ελληνικήν Γήν». Ταυτόχρονα με τον Θούριό του «...καλλίτερα μιάς ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή...», αναβιβάζει τους επαναστατημένους Έλληνες μαζί με το ζητούμενό τους, σ' ένα ανώτερο υπαρξιακό επίπεδο.

Ο Ρήγας χάθηκε, το καθοριστικό όμως έναυσμά του δεν θα πάει χαμένο. Η σκυτάλη δίδεται στα δύο φαινομενικά ξεχωριστά τμήματα του Ελληνικού κόσμου, δηλ. σ' εκείνο του κέντρου, Πελοπόννησος - Στερεά - Ρούμελη, και σ' εκείνο της περιφέρειάς του, παραδουνάβιες Ηγεμονίες, Κωνσταντινούπολη, δυτική Ευρώπη. Οι συζητήσεις και οι διακηρύξεις αλληλοσυγκρουόμενες, οι διαμάχες και οι οπισθοδρομήσεις πολλές, ο τοκετός επώδυνος. Από τη μια μεριά οι εκτός «κέντρου» διανοούμενοι, διαποτισμένοι από τις ιδέες του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού διακήρυτταν μεν την ανάγκη εξέγερσης για την ανεξαρτησία του Έθνους, πίστευαν όμως πως αυτή δεν μπορούσε να προχωρήσει πριν την μόρφωση του λαού: παιδεία όμως δεν υπήρχε, και κατηγορούσαν γι' αυτό την επίσημη εκκλησία. Από την άλλη, το ορθόδοξο Πατριαρχείο αντιδρούσε σφοδρότατα αφορίζοντας την ελληνική εξέγερση, καθόσον έβλεπε σ' αυτήν τις «ανίερες» ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης. Η επανάσταση όμως έγινε και προχώρησε, στηριζόμενη στους «άσημους» της

στελεχωμένης από όλες τις κοινωνικές διαστρωματώσεις Φιλικής Εταιρείας και κυρίως στο λαό . Με τον οποίο λαό ως πρωτοπόρο , όλοι τελικώς συνεργάστηκαν για την απελευθέρωση του Έθνους, για τη Μεγάλη Ιδέα. Η συμβολή έτσι του Ελληνικού Διαφωτισμού στον αγώνα για την ελευθερία, την ανεξαρτησία και την αυτονομία, παρ' όλες τις αρχικές αντιρρήσεις του – όπως π.χ. αυτή του Κοραή - υπήρξε καθοριστική κυρίως στη διάδοση των οραμάτων του μεγάλου και παράτολμου αυτού εγχειρήματος και των ιδεών που αυτό κόμιζε, στην υπόλοιπη Ευρώπη και στην τελική εξασφάλιση από αυτήν καθοριστικής βοήθειας. Η δε επίσημη εκκλησία, συχνά σε βάρος της επίσημης ορθόδοξης Παράδοσης, συμπορεύτηκε κι' αυτή, επίσης καθοριστικά για την τελική έκβασή του . Ανέτρεψε δηλ., η επίσημη εκκλησία, την ακινησία του κυκλικού χρόνου, αυτόν της Παράδοσης του Ανατολικού Χριστιανισμού, όπως θάλεγε ο Στ. Ράμφος, υπερβαίνοντας εαυτόν. Γιατί κατέστη δυνατός αυτός ο ευτυχής συμβιβασμός, αυτή η τελική συμπόρευση, που αναπέμπει στην Αριστοτελική «μεσότητα» ; μα γιατί ,όπως είπαμε και προηγουμένως, πάνω από κάθε δόγμα, ιδεολογία ή μικροσυμφέρον, κυριάρχησε το συλλογικό υπερτοπικό και υπερχρονικό ασυνείδητο, όπως αυτό διαμορφώθηκε μέσα από το φίλτρο των αιώνων, περνώντας μέσα από ότι καλλίτερο έχει να επιδείξει η ιστορία των πολιτισμών.

Αγαπητοί φίλες και φίλοι,

Τα τελευταία χρόνια ακούγονται απόψεις που υποβαθμίζουν αυτό το ιδιαίτερα πολύτιμο παράδειγμα της Επανάστασης του 1821, όπου η Παράδοση, δηλ. αυτό που ο Σολωμός αποκαλούσε «Κοινό και Κύριο των λαών», διαπλέκεται με την Νεωτερικότητα σε μία νέα πολιτιστική σύνθεση . Πρόκειται περί παραδείγματος οικουμενικής αξίας, καθόσον θεμελιώνει μία μετανεωτερική κοσμοθεωρητική πρόταση, πρόταση ιδιαίτερα πολύτιμη σήμερα, που γίνεται ολοένα και περισσότερο εμφανής η χρεοκοπία του κοσμοθεωρητικού προτάγματος της νεωτερικότητας , πρόταση ιδιαίτερα πολύτιμη στο σημερινό κόσμο της **σύγκρουσης των φονταμεταλισμών** ένθεν κακείθεν μιας αμήχανης ηπείρου, μιας ηπείρου κατά τα φαινόμενα αδύναμης πλέον να παρέμβει στην Ιστορία. Όπως γράφει ο Πητρ. Πιζάνιας , « πολλοί ιστορικοί ισχυρίζονται ότι οι Έλληνες Διαφωτιστές απλώς αντέγραψαν, επιτυχώς ή ανεπιτυχώς, τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Πρόκειται φυσικά για ισχυρισμό που είναι αποτέλεσμα διανοητικής νοχέλειας, δεδομένου ότι οι αντιγραφές δεν οδηγούν σε επαναστάσεις και δημιουργία εθνών αν δεν υπάρχουν ισχυρότατα εσωτερικά ερείσματα...». Πιστεύω ότι δεν πρόκειται περί νοχέλειας, όπως επιεικώς κρίνει ο Π. Πιζάνιας, αλλά περί συνειδητής δήθεν «εκσυγχρονιστικής» εμμονής - βλέπε πίστης στην πολιτιστική πρόταση της νεωτερικότητας , τη στιγμή μάλιστα που αυτή καταδήλως πνέει τα λοίσθια. Αυτή η εμμονή συνοψίζεται στην άποψη-οικτιρμό, που συχνά ακούγεται, πως «ακόμα οι Έλληνες αναζητούμε την ταυτότητά μας ανάμεσα στο δυτικό παράδειγμα και την τοπική Παράδοση, ανάμεσα στο Λόγο και το Βίωμα ». Μα αυτή ακριβώς η σύζευξη και συμπόρευση, αποτελεί το Ελληνικό παράδειγμα του 19^{ου} αιώνας και θεμελιώνει την Πολιτιστική Πρόταση της Νέας Ελλάδας , που ελπίζουμε να φανεί ιστορικά χρήσιμη.

Στην αρχή αυτού του κειμένου, ανέφερα ότι η Επανάσταση του 1821 έθεσε γερά θεμέλια για την Ελληνική ανασύνταξη , που αυτό καταδήλως ενδιέφερε αλλά και εξακολουθεί να ενδιαφέρει όλη την Ανθρωπότητα. Ελπίζω αυτή η ανασύνταξη να μην προσκρούσει μήτε στο μοντέλο της «ακινησίας του κυκλικού χρόνου» της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας («Βυζαντίου»), το οποίον πολλοί

εξακολουθούν να επικαλούνται, αλλά μήτε στην υιοθέτηση της ανιστόρητης άποψης ότι «ανήκομεν εις την Δύσιν». (Ο Ιων Δραγούμης,λ.χ. -αλλά και πολλοί άλλοι- έχουν ευστόχως και επαρκώς αναφερθεί στη θέση της Ελλάδος μεταξύ Ανατολής και Δύσης). Ελπίζω ακόμα να μην προσκρούσει μήτε στην γοητεία που ασκούν ο Παπισμός και το βατικάνειο μοντέλο στην σημερινή ελλαδική εκκλησία με συνακόλουθο τον αποπροσανατολισμό του ρόλου και του πραγματικού της περιεχομένου , μήτε ακόμα να προσκρούσει στην τουλάχιστον ασπόνδυλη και τυχαία Πολιτιστική Πολιτική που ακολουθείται – τουλάχιστον μέχρι τώρα – από πλευράς επίσημης Πολιτείας , μήτε ακόμα στην καθιέρωση μιας μη ελληνικής γλώσσας, σαν γλώσσας του ελληνικού κράτους - αλήθεια, τι θάλεγε γι' αυτό ο Ρήγας !

Σας ευχαριστώ που με ακούσατε.